

3 TEMMUZ DARBESİNDEN SONRA MISIR SUFİLERİNİN İHVÂN'A KARŞI TUTUMU: TİCÂNÎ TARİKATI ÖRNEĞİ

THE ATTITUDE OF EGYPTIN SUFIS TOWARDS IKHWÂN AFTER THE JULY 3RD COUP: THE TIJÂNÎ BROTHERHOOD AS AN EXAMPLE

Yıl 2, Sayı 2, ss.92-108.

Year 2, Issue 2, pp.92-108.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 28.05.2022

Submitted: 28.05.2022

Kabul Tarihi: 24.07.2022

Accepted: 24.07.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

Hanif, M. A. (2022). 3 Temmuz Darbesinden Sonra Mısır Sufilerinin İhvân'a Karşı Tutumu: Ticânî Tarikatı Örneği, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 92-108.

Mohammad Ajmal HANİF

İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı,
hanifajmal@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-6795-515X

Öz

2011 Arap Baharı'ndan bir yıl sonra Mısır'ın siyasal tarihinde, şaibeli olduğu iddia edilse de, ilk defa nispeten özgür seçimler yapıldı. Bu seçimlerin ikinci turunda elde ettiği çoğunluk sonucu İhvân'ul-Müslimîn'un (Müslüman Kardeşler) adayı Muhammed Mursî İsa el-Ayyât (öf. 2019) cumhurbaşkanı olarak seçildi. Fakat çok geçmeden halkın iradesi hiçe sayılarak dönemin Genelkurmay ve Savunma Bakanı Abdülfettah es-Sisi (d. 1954) komutasındaki ordu tarafından 3 Temmuz 2013'de, binlerce sivilin hayatına mal olan kanlı bir darbe ile makamından uzaklaştırılıp hapse atıldı. Altı yıl sonra 2019'da hapiste öldüğü bilgisi dünya kamuoyuyla paylaşıldı.

Askeri rejimlerin altında yaşamaya alışmış Mısır sufileri darbeyi hoş karşılayarak bir taraftan başa gelen müstebid cuntaya meşruiyet kazandırmaya diğer taraftan Müslüman Kardeşler'e reva görülen zulüm ve baskılara dinî zemin hazırlamaya başladılar. Bu bağlamda, 2003-2013 tarihleri arasında Mısır'ın Genel Müftülük makamında bulunan ve 2018'de Şaziliyye el-Aliyye el-Muhammediyye adında kendi tarikatını kuran Ali Cuma'nın (d. 1952), 9 Ekim 2013 tarihinde üst düzey asker ve polislerin katıldığı ve devlet kanallarının canlı olarak yayımladığı bir toplantıda, darbeyi tevâtür haddine ulaşan sadık rüyalarda Hz. Peygamber tarafından övüldüğünü iddia etmesi, Rabia ve Nahda meydanlarında toplanarak seslerini dünyaya duyurmaya çalışan Mursî taraftarlarının öldürülmesi ve ülkenin bunlardan temizlenmesi gerektiğini dile getirmesi, bunun için askeri cuntaya "hiç tereddüt etmeden öldürün (اضرب في الملبان)" şeklinde emirvari bir fetva vermesi, Müslüman Kardeşler'i "serseri (اربابش)", "kokuşmuşlar (ريحيم نتنه)" ve asrın "Haricileri (خوارج)" olarak nitelmesi bunun en bariz örneğidir. Bu makale Mısır sufilerinin rakip gördükleri İhvân'a karşı söz konusu tutumunu konu edinmektedir. Müslüman Kardeşler'e karşı olumsuz sufi tutumunun boyutlarını gözler önüne sermek için diğer tarikatların yanında özellikle Ticânî tarikatının örneği üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Mısır, Ticânî, İhvân, Müslüman Kardeşler Sufiler, Tasavvuf.

Abstract

A year after the 2011 Arab spring Egypt has witnessed its first free presidential elections ever leading to the victory of the Muslim Brotherhood's candidate Muhammad Mursî 'İsâ al-'Ayyât (d. 2019) with a second round majority. But soon after on 3 July 2013, he was removed from the office by the national army under commanded by 'Abd al-Fattâh al-Sisî (b. 1954), in clear act of defiance to will of the people, and then imprisoned which resulted in his untimely and mysterious death in 2019. Egyptian Sufis, accustomed to living under military regimes, welcomed the coup not only blessing the new junta with religious legitimacy but also laying the ground for the persecution and oppression of the Muslim Brotherhood. 'Alî Cum'a's (b. 1952), who occupied the office of the Grand Mufti of the country from 2003 to 2013 and established his own sufi order in 2018, justification of the coup claiming that act was vindicated by numerous vision of the Prophet Muhammad, characterizing

Muslim Brotherhood and the supporters of the deposed president who protested the coup in Rabi'a and Nahḍa Squares as “evildoers (أوباش)”, “rotten (رديحمة ننتة)” and modern “Kharījies (خوارج)” urging the armed forces, in a sermon broadcasted live on state channels and attended by senior military and police authorities on 9th October 2013, to “kill them without hesitation (اضرب في المليون)” and cleanse the country from them is a prominent example of this. This paper elaborates on such attitude of the Egyptian Sufis towards the Muslim Brotherhood whom they see as their conventional rivals. In order to reveal the dimensions of this negative Sufi attitude special attention is paid, among others, to anti-Ikhwān statements made on the part of the Tijāniyye Sufi Brotherhood.

Keywords: Egypt, al-Tijānī, Muslim Brotherhood, Sufis, Tasavvuf, Islamic Mysticism.

Structured Abstract

Since the 1952 coup of Free Officers led by Muḥammad Najīb (d. 1984) and Jamāl ‘Abd al-Nāṣir (d. 1970) the relations of Egyptian Sufis and the Sufi Supreme Council, the official representative office of the Sufis in the country, with the regime have been dependent on the principle of mutual interest. By taking side with the military juntas, Sufis have always granted them legitimacy and in line with the Qur’anic principal command of “O you who have believed, obey Allah and obey the messenger and those charged with authority among you”, they strictly prohibited any opposition to the regime. They maintained the same attitude by supporting the putschist soldiers in the aftermath of the 2013 military coup, accusing their conventional rivals the Muslim Brothers of treason and distortion of the religion of Islam. Characterization of Muslim Brothers as “شياطين الدين والدنيا (devils of religion and world)” by Aḥmad b. Muḥammad al-Ḥāfiẓ (d. 2017), the Shaykh of the Tijāniyya Brotherhood at that time, is of paramount importance in this regard. A statement made by the Sufi Supreme Council, prior to the 2014 presidential elections, underlined that “Sīsī was actually a Sufi and therefore he loves Sufi brotherhoods” urging Sufis to throw their weight behind him. Furthermore, under the slogan “لا إله إلا الله المسيحي حبيب الله” (There is no god but Allah, Sīsī is His favorite servant)” Sufis paid allegiance to him even before the ballot boxes were opened.

This negative Sufi attitude towards the Muslim Brotherhood has prepared the basis for the regime’s policies of oppression, torture and execution. In reward, Sufis received political and social support from the regime. Many Sufi leaders, such as ‘Abd al-Hādī Aḥmad ‘Abd al-Hādī al-Qaṣabī, the shaykh of al-Qasabiyya al-Khalwatiyya since 1997 and the Grand Shaykh of General Sheikhdom of the Sufi Orders since 2008, were able to enter the national assembly in 2015. A year prior to that, in 2014, he was bestowed by the master mind of the 2013 military coup ‘Abd al-Fattāḥ al-Sīsī with the First Class Republic Medal for Sciences and Arts (وسام الجمهورية للعلوم والفنون من الطبقة الأولى). In 2018 he was elected as the head of the Egyptian Support Coalition (ائتلاف دعم مصر) (Sufiordersgate, 2022). After the Islamists were removed from politics and social life, Sufis tried to present themselves as an alternative to them. The fact that al-Qaṣabī was appointed as the head of the alliance, which held 400 out of a total of 596 seats in the parliament, when seven political parties came together in September 2018 is considered a first in the history of the country.

However, statements of Sīsī targeting the prestigious Azhar and his insistent call for reform, “removal of religious texts from the books of [certain subjects such as] Arabic language, history and geography” not only caused outrage among the religious authorities who supported him but also brought him face to face with Aḥmad Muḥammad Aḥmad al-Ṭayyib (b. 1946), the Grand Imam of the aforementioned institution, considered among the top religious-sufi authorities in the country. On the other hand, the intensifying economic crisis in the country, the culture of corruption and favoritism that paralyzed the state institutions, the recklessness of the military and the increasing exposure of the people to oppression and violence put the leaders of the Sufi brotherhoods in a difficult position to explain the current situation to their own clientele. Despite everything, Sufi movements continue to support the regime, especially against the Muslim Brotherhood, for now. This situation forced the Ikhwān to withdraw from power-oriented politics in June 2019 after the mysterious death of Mursī, the first elected President of the country’s history, to avoid the relentless persecution at the hands of Sīsī and his religious acolytes. Therefore, whether Muslim Brotherhood can play any role in Egypt’s social and political future, and if it can, how and what kind of a role it might be is an issue left to the future. Currently, the Egyptian Sufis are fiercely opposed to any

possible peace or agreement between the Brotherhood and the regime saying that “treachery is in their blood, they cannot be trusted in any way; they should be responsible for what they did to the Egyptian people (ولايد من محاسبتهم على الجرائم الدموية في حق المصريين...والخيانة في دمانهم ولا يمكن الوثوق فيهم)”. This indicates the level of the determination entertained by Sufis in blocking the Brotherhood from returning to the natural fabric of the society.

The luck of Sufi opposition towards putschists and the fierce hostility shown to Muḥammad al-Mursī, the first ever freely elected president of Egypt, and his colleagues can be interpreted as the fact that the existing Sufi Brotherhoods in the country are more prone to despotic regimes than free will.

Giriş

3 Temmuz 2013'te Mısır tarihinde ilk seçilmiş cumhurbaşkanının tutuklanması ve ardından mermüz ölümü/öldürülmesi ile sonuçlanan askeri darbeyi kutsayıp desteklerini esirgemeyen sufiler, halkın iradesini hiçe sayan askeri cuntaya direnen Müslüman Kardeşler'e karşı, despot rejim ile işbirliği yapmakta bir sakınca görmemişlerdir. Ülkenin yakın tarihine bakıldığında darbe ile başa geçenlerin yanında yer almak sufi tarikatlar açısından şaşırtıcı bir durum değildir. Sufi tarikatlar, 1952'de Hür Subaylar darbesinden sonra yönetimi eline geçirenlerin yolsuzluklarına göz yummuş ve halkın nezdinde onların meşruiyet kaynağı olmuşlardır. Bu durum Arap Baharı ile birlikte halkların despot rejimlere karşı sokaklara döküldüğü 2011 yılına kadar devam etmiştir. Darbecilere gösterilmeyen muhalefetin kimi tarikat liderlerince, ertesini yıl sandık sonucu iş başına gelen, Muhammed Mursi ve mesai arkadaşlarına gösterilmesi ülkede mevcut sufi tarikatların özgür iradede daha çok despot rejimlere meyyal olmaları şeklinde yorumlanmıştır (Hussein, 2020: 344). Şaşırtıcı olan ise hümanizm, rahmet ve sevgiden dem vuranların, 2013 darbesini takip eden süreçte bin bir türlü maddi-manevi zulüm, işkence, idam ve baskılara maruz kalan Müslüman Kardeşler'e yönelik sergilediği tavırdır. Bu araştırma, diğer sufi şeyhlerin yanında, Mısır Ticânî tarikatının lideri Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî'nin (öl. 2017) İhvân düşmanlığını incelemektedir.

A. Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî

Mısır Ticânî tarikatının eski lideri olan Ahmed el-Hâfız et-Ticânî babasının vefat ettiği 1978'den 5 Kasım 2017'e kadar 37 yıl tarikatın başında kalmıştır. Siyaset anlayışı ve darbeden sonra Müslüman Kardeşler'e karşı takındığı şaşırtıcı tavır ve sarfettiği nafoş sözlerine geçmeden kendisini tanımak adına kısa biyografik bilgilere yer vermekte yarar vardır.

1. Hayatı, Tasavvufu ve Eserleri

Adı 1994'te Kahire Seyyidler Sendikası tarafından yayımlanan 1884 no'lu belgesinde Ahmed b. Muhammed el-Hâfız b. Abdülatif olarak kayıt altına alınmıştır. Neseb silsilesi Hz. Hüseyin üzerinden Hz. Peygamber'e (sav) ulaştığı iddia edilmektedir. 1 Eylül 1939'de dünyaya gözünü açan Hâfız babasının tesiriyle küçük yaşta hafız olmuş ve temel dini eğitimini tamamlamıştır. Liseden sonra Klima ve Hava Soğutma Enstitüsü'nü üstün başarı ile bitirince bir süre Suudi Arabistan'da klima ve hava soğutma alanında çalışmıştır. Ülkeye döndükten sonra bir taraftan Çalışma ve Sanayi Bakanlığı'na tabi Klima ve Soğutma Enstitüsü'nde dersler vermeye başlamış diğer taraftan da Ezher Üniversitesi'nde İşletme Fakültesi'ne kayıt yaptırarak 1971'de mezuniyete hak kazanmıştır. Çalışma ve Sanayi Bakanlığı'ndaki işine devam eden Ahmed el-Hâfız 1975'te Mısır ve Arap dünyasının sayılı inşaat şirketlerinden olan Arap Mütteahhitler'e geçmiş, iş ortaklarıyla Badr adlı bir yatırım şirketi kurmuştur. (Seyyid et-Ticânî, 2012).

Dünyevî ilmin yanı sıra dinî ilimlerin tahsilinden de geri kalmamış, babasından ve dönemin meşhur ilmi şahsiyetlerinden Tefsir, Hadis, Fıkıh, Arap dili vs. alanlarında icazetler almıştır. Tasavvuf ile iç içe bir ortamda büyüyen Hâfız, babası ve 4 Ekim 2010'den beri Ticânî tarikatının genel halifelik makamında

bulunan Ali Bel Arabî (d. 1943) başta olmak üzere döneminin hatırı sayılır Ticânî şeyhlerden sayısızca takdim ve hilafet icazetleri toplamıştır.¹

Kendisinden önce Mısır Ticânî tarikatı şeyhi olan babası Muhammed el-Hâfız'ın (öl. 1978) vefatı üzerine 1978'de tarikatın liderliğini üstlenmiş ve kendisini babasından kalan eserlerin tahkik ve yayınına adanmıştır. Babası, Faslı Ahmed Sukeyric (öl. 1944)² ve Senegalli İbrahim Niyâs (öl. 1975)³ ile birlikte, Ticânî tarikatının yetiştirdiği en üretken yazarlarından sayılır ve geride fevkalade zengin bir miras bırakmıştır (Hanif, 2018: 359-364). Babasının ilmi mirasını okuyucusuyla buluşturmanın dışında Ticânî tarikatının kurucusu Ahmed b. Muhammed Ticânî'nin (öl. 1230/1815) Hz. Peygamber'den aldığı iddia ettiği talimat üzerine yakın müritlerinden Ali Harâzîm b. Barâda'ya (öl. 1217/1802-1803) yazdırdığı *Cevâhirü'l-Me'ânî* (Anlamlı İnciler) adlı eserin ilk cildini ve aynı şekilde kurucu şeyhin sır küpü olan Muhammed b. el-Müşîrî'nin (öl. 1224/1809) teliflerinden *Kitâbü'l-Câmî*' adlı eserin tahkikini yapmıştır. *El-Livâî'l-İslâmî* adlı dergide çok sayıda makale ve yazı yayınlamıştır. Ortadoğu, Uzakdoğu, Afrika, Avrupa ve Birleşik Devletler'e (Afifi, Allâve & es-Sadafi, 2018) gerçekleştirdiği seyahatlerde Ticânîler ile bir araya gelmiş, icazet almanın yanında kendisi de ya yeni mukaddem atamış ya da takdimini yenilemiştir. Muhtelif münasebetler ile irat ettiği tasavvufi ders ve konuşmalarının bir kısmına internet üzerinden ulaşmak mümkündür.⁴

Babasının döneminde (1933-1978) Mısır'da yaygınlaşmaya başlayan Ticânî tarikatı Hâfız döneminde daha da gelişmiştir. 19. yüzyılın sonuna doğru gelindiğinde ülkede tarikata mensup zâviye sayısı sadece iki iken bir asır sonra bu sayı yirmiye bulmuş, tarikat çatısı altında en az 9-10 tane Kur'ân kursu eğitime açılmıştır (Ahmed el-Hâfız, 2008). Müritlerinin gözünde Hâfız sadece ilim öğretene sıradan bir öğretici (*şeyhü't-ta'lim*) değildi. Daha çok müridin manevi durumuyla ilgilenen ve seyrüsülük yolculuğunda terbiyesini üstlenen bir mürebbi/öğitmen (*şeyhü't-terbiye*)⁵ gibi önemli bir fonksiyonu vardı. Halim selim, cömert ve mütevazı bir tabiata sahip olduğu söylenen Hâfız müritlerinin eğitim ve terbiyesinde himmet⁶ ve hal metodu tercih etmiştir. Tasavvufta kemale ermek için terbiye şarttır ve genellikle iki yöntem ile gerçekleşir: 1. Bedeni riyazet ve mücahede 2. Kalbi mücahede ve himmet. Kemal yolculuğuna çıkanların çoğu daha yorucu ve zor olan ilkinde başvururken kimileri daha kolay ve rahat olan ikincisini tercih ederler. Ticânî sufi geleneği de ikinci metodu tercih edenler arasında yer almaktadır. Geleneğin öncü şahsiyetlerinden Faslı Muhammed b. el-Arabî es-Sâih (öl. 1309/1892) kendisinden yaklaşık üç asır önce bedeni riyazet ile yapılan terbiyenin, biraz da yaşadıkları dönemin özel şartlarından dolayı, sona erdiğini iddia eden Ebû'l-Abbâs el-Hadramî (ö. 895/1490) ve Ahmed Zerrûk (öl. 899/1493-94) ile aynı görüşü paylaşmıştır. Ona göre terbiye ancak himmet ve kalbi yolculuk yöntemi ile mümkündür.⁷ Hâfız de adı geçen sufi otoriteler gibi müritlerin terbiyesinde kalbi yolculuğa ağırlık vermiş; onların gizli ve saklılarını bildiği halde yüzlerine vurmamış, böylece onları rencide etmekten kaçınmıştır (Seyyid et-Ticânî, 2012).

¹ Dini tahsili ve tarikatta topladığı icazetler hakkında detaylı bilgi için bak: Abdurrahim Seyyid et-Ticânî, "Terceme eş-Şeyh Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî Şeyhü't-Tarikat't-Ticâniyye bi'd-diyâr'l-Mısrıyye (Mısır Ticânî Tarikatı Şeyhi Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî'nin Otobiografisi)", (18 Mart 2012, 12:02). <https://www.facebook.com/344233699284708/posts/491354217905988>

² Ahmed Sukeyric 20. yüzyılın ilk yarısında Ticânî Tarikatın en büyük müdafaacı olarak bilinir ve bu uğurda sayısız eser telif etmiştir. Bak: Jamil M. Abun-Nasr, *The Tijaniyya: A Sufi Order in the Modern World*. (New York: Oxford University Press, 1965), 182-185.

³ İbrahim Niyâs'ın hayatı, tasavvufu ve geride bıraktığı ilmi ve ruhi miras için bak: Rudiger Seesemann, *The Divine Flood: Ibrahim Niasse and the Roots of a Twentieth-Century Sufi Revival* (New York: Oxford University Press, 2011).

⁴ Örnek olarak bk. Kanât Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'ati'l-Eş'ariyye, "Tariḥ ma rifat sirri'l-vücdü li-faileti's-Şeyh Ahmed Muhammed el-Hâfız et-Ticânî", *Youtube* (15 Kasım 2017); Meşihetü't-Tarikati't-Ticâniyye bi-Mısır, "Kelimatü faileti's-Şeyh Ahmed Muhammed el-Hâfız et-Ticânî radiallâhu 'anhu fi Mu'tamar Risâlati'l-Ümmet'l-İslâmiyye bi-medîne Naşr bi'l-KâhireYunyu 2009 m", *Youtube* (6 Mart 2018); Meşihetü't-Tarikati't-Ticâniyye bi-Mısır, "Sidi Ahmed Muhammed el-Hâfız et-Ticânî ve'l-ihtifâl bi-mavlid'n-nebevî's-şerif 1434 h bi-manzil'l-Üstâz Ahmed Yûsuf 'Alî bi-hayyi'l-muhandisîn bi'l-Kâhire. El-Cüz'ü'l-evvel", *Youtube* (17 Şubat 2020) ve Mrkhalekdassab, "El-Multaka'd-duvali'l-evvel li't-Tarikati't-Ticâniyye bi-velâyeti'l-Agvât bi'l-Cezâ'ir Nufember 2006 m", *Youtube* (2010).

⁵ *Şeyhü't-ta'lim* ve *Şeyhü't-terbiye*'nin farkı ve ikinden ikincisine geçiş üzerine bak: Fritz Meier, "Khourāsān and the End of Classical Sufism", çev. John O'Kane, *Essays on Islamic Piety and Mysticism* (Leiden: Brill, 1999), 189-218; Betül İzmirli, "Erken Dönem Tasavvufunda İdeal Bir Tip Olarak Şeyh ve Misyonu", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Eylül 2019), 225-256.

⁶ Tasavvufta himmet genel olarak velinin teveccühü, tasarrufu ve olağan üstü işleri başarma gücü şeklinde anlaşılmalıdır. Bak: Mehmet Demirci, "Himmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/56-57.

⁷ Tasavvufta terbiyenin gelişimi ve Ticânî geleneğin terbiyeye bakış açısı üzerine bak: Seesemann, *The Divine Flood*, 67-109.

Tarikatın şeyhliğine gelmeden önce mühendis olarak çalışan Ahmed el-Hâfiz müridleri ve talebelerince birçok dini ilim dalında da söz sahibi sayılmaktadır. Sevenlerinden Abdurrahim Seyyid et-Ticânî onun ilmi kabiliyetini överken şöyle diyor:

“İlme gelince...sahili olmayan bir denizdir. Her konuya hâkimdir. Herhangi bir konu hakkında fikri sorulduğunda, cevabı göğüslerine ferahlık ve hastalıklara şifa verir. Hadis ilmi hakkında konuştuğunda meclisinde bulunan dünyada nezirinin olmadığını söyler. Fikhî konularda fetva verince, fetvasını duyan ondan daha bilgisini bulamadığını dile getirir. Arap dili ilimleri üzerine konuştuğunda, bu ilimlerin araştırmacısı onun bu alanda tek otorite olduğunu söyler. Tefsir ve Sireti ilgilendirdiği konularda fikir beyan edince, meclisinde bulunan yeryüzünde mislini nerede bulacağız der... kendisiyle ilk tanıştığımda bir ilim talebesi olduğunu sanmıştım. Fakat zaman geçince ve kendisini daha yakından tanımaya başladığımda Allah ve Peygamber’i ile ilgili ilminin kemaline şahit oldum.” (Seyyid et-Ticânî, 2012).

Bu cümleleri okurken mürid ve sevenlerine ait olduğu ve bu yüzden aşırı mübalağalı bir karakter taşıdığı unutulmamalıdır. Hâfiz her ne kadar çocukluğunda babası ve dönemin hatırı sayılır diğer âlimlerinden farklı dini ilimler tahsil ettiyse ve bunu 1971 yılında Ezher mezuniyeti ile taçlandırdıysa da hiçbir zaman babasına yetişememiştir. Bu yüzden olsa gerek ki *Huccetü’l-İslâm el- ‘ârif billâh Sîdî el-Şeyh Muhammed el-Hâfiz* (İslâm’ın Dayanağı ve Allah’ı Hakkiyla Bilen Şeyh Muhammed el-Hâfiz) dışında kendisine nispet edilen pek fazla orijinal eser bırakmamıştır. Daha ziyade babası başta olmak üzere diğer önemli Ticânî şeyhlerinin eserlerini tahkik etmiş; irili ufaklı yazı ve makaleler yayınlamıştır.

B. Siyaset Anlayışı

Tasavvufun doğuşu ve teşekkülünü dönemin sosyal ve siyasal duruma bağlama noktasında kaynaklar görüş birliği içerisindedir. Sufiler de ta başından beri siyasete ilgi duymuş ve bunu farklı şekillerde dile getirmişlerdir. Zaman zaman da halife ve sultanların huzuruna çıkarak meşruiyetlerini bile sorgulamışlardır. (Pourjavady, 2020: 347-356). Tarih safhaları tasavvuftan siyasete atılıp ülkenin kaderini değiştiren sufilerle dolup taşmaktadır. Bu bağlamda İran Safevileri ile Libya Senusileri ve Batı Afrika Ticânîleri ve Kâdirileri en çarpıcı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mısır’da sufiler, Zünnûn el-Mısırî (öl. 245/859) ve yolundan giden diğer öncü sufilerden beri, toplumsal dokunun ayrılmaz bir parçası olmayı başarabilmiş ve sosyal kabul görmüşlerdir. Tarikatlaşma aşamasından itibaren devletin de resmi kabulünü elde edince Eyyubiler ve Memlûkler dönemlerinde sultan ve sufi yaşamasına ve tabiri caiz ise karşılıklı bir yardımlaşma ittifakına girmişlerdir. Bu zaman diliminde Mısır sufiler için bir cazibe merkezi haline gelmiş ve İslâm dünyasının farklı köşelerinden tanınan sufi şeyhler Mısır’a akın etmiştir. Selaheddîn-i Eyyûbî (öl. 589/1193) tasavvufu Fâtımîler’e karşı yürüttüğü siyasal propaganda çerçevesinde entelektüel bir güç kaynağı olarak kullanmıştır. Buna Karşılık Eşarîlik ile birlikte tasavvuf Fâtımîler’in çöküşüyle oluşan entelektüel boşluğu doldurmuşlardır (Ladjal & Bensaid, 2015: 470). Memlûk Sultanları ise sufileri himayelerine alarak rahat hareket etmeleri için önemli makamlarda istihdam etmişlerdir. Onlar için birçok hangâh ve zaviye inşa etmişlerdir. Karşılığında Şazeliyye tarikatı başta olmak üzere sufiler sultanlara tam destek vererek yapılan savaş seferlerine katılmışlardır. Bu durum Osmanlı döneminde de bozulmadan devam etmiştir (Taftazanî, 1998: 538-539). 1781 yılında Sufi Tarikatların Genel Şeyhlik makamının kurulmasından sonra sufi tarikatlar ulus devletin tasvip edip rahat kontrol edeceği bir organizasyon yapısına bürünmüştür. Napolyon 1798 yılında Mısır’ı işgal ettiği sufi tarikatların genel şeyhlik makamında bulunan Seyyid Halil el-Bekrî’yi divana üye olarak atamak suretiyle sufileri yanına çekmiştir. Bu strateji Fransız işgalinden sonra Hidivlik, İngiliz işgali ve krallık dönemlerinde devam ettirilmiştir. 1952 Hür Subaylar darbesinden sonra Mısır devletiyle sufi tarikatların ilişkisi uzmanların tabiriyle “intermarriage” aşamasına yükselmiş; gerek Cemal Abdünnâsır (öl. 1970) gerek Enver Sedat (öl. 1981) ve Hüsnü Mübarek (öl. 2020) döneminde sufiler dış politikaya verdiği şartsız kayıtsız desteğin yanında içeride Müslüman Kardeşler başta olmak üzere diğer İslâmcı gruplara karşı

devletin dinî meşruiyet kaynağı olarak işlev görmüştür. Karşılığında devlet, kendi kontrolünden taviz vermeden, bir takım yasal düzenlemeler ile sufi tarikatlara sosyal ve dinî aktivitelerini daha serbest ve rahat icra edebilmeleri için Yüksek Meclis kurarak sufi tarikatların genel şeyhini meclisin başına getirmiş; sufi ayin ve merasimlere cumhurbaşkanının özel temsilcileri ve bakanlar seviyesinde katılımlar gerçekleştirmeye özen göstermiştir (Ladjal & Bensaid, 2015: 473-474).

Babasından sonra, Mısır Ticânîlerin başına geçen Ahmed el-Hâfız da diğer tarikat liderleri gibi bu süreçte statükoyu kabullenerek pasif bir siyasal rol oynamıştır. Yüksek Meclis'in çatısı altında devlet ile iyi geçinmeye dikkat etmiş, giderek artan kontrol mekanizmasına isteyerek veya istemeyerek boyun eğmiştir. Ticânî tarikatın şeyhliğini üstlendiği 1978 ile Mübarek rejimin sona erdiği 2011'e kadar siyasi faaliyetlerde bulunmamıştır. Hayatının bu yılları, yukarıda belirtildiği gibi, müridlerin işleri ile ilgilenmenin yanı sıra babasının zengin ilmi mirasının yayını ve tasavvufi ve ilmi-dini amaçlı dış seyahatler ile geçmiştir.

C. Hâfız Ailesinin İhân'a Bakışı

Geçen yüzyılın ilk çeyreğinde Mısır'da Kâdiyânî ve Bahâî hareketleri hızlı bir yayılma göstermişti. Adı geçen hareketlerin dâileri özellikle İsmailiyye şehrini hedef almışlardı. Ahmed el-Hâfız'ın babası Muhammed el-Hâfız şehri ziyaret ederek halkı Kâdiyânî ve Bahâî tehlikesine karşı uyandırma faaliyetine girişerek ciddi başarılar imza attı (Hanif, 2018: 132-133). Bu aralar İsmailiyye'de bulunan Hasan el-Bennâ (öl. 1368/1949) ile de bir kaç gün sürecek olan bir görüşme imkânı bulmuştu. Bennâ daha Müslüman Kardeşler'i kurmamıştı ve gereken ön hazırlıkları yapıyordu. Kâdiyânî ve Bahâîler misyonerlere karşı İslâm ve Müslümanları savunduğu için kendisini öven dini ve tasavvufi içerikli bu görüşme sırasında Muhammed el-Hâfız'ın ilmi birikim ve kabiliyetinden de etkilenmişti. Böylece aralarında dostluk peyda olmuş ve yakın temasta kalmışlardı. Hatıralarında Muhammed el-Hâfız'dan söz ederken kullandığı saygın hoca anlamına gelen Arapça "استاذ" kelimesi ona karşı olan saygı ve sevgisinin ne boyutta olduğunu en güzel şekilde gözler önüne sermektedir. (Hasan el-Bennâ, 2012: 78-79, 121).

Bennâ 22 Mart 1928'de İhân'ı kurduğunu ilan edince, Muhammed el-Hâfız üye olmasa da onun çalışmalarına destek olmuş, hatta Ticânîler'e göre kuruluş aşamasında aktif rol üstlenmişti. 1942'de henüz resmi olarak İhân'a katılmamış fakat harekete yakınlığıyla bilinen ve 1948'den sonra önde gelenleri arasında gösterilen 1937'de kurulan Müslüman Kadınlar Birliği'nin kurucusu Zeyneb el-Gazzâlî (öl. 2005)⁸ ile evlenmişti. Müslüman Kardeşler sufi tarikatların da içinde bulunduğu farklı dini grup ve yapıardan taraftar edinmişti. Buna rağmen aralarında ciddi metod farklılıkları vardı. Bennâ iktidara geldikten sonra bir dizi siyasal ve sosyal reformlar neticesinde -mümkünse tüm Müslümanları toplayabilen- bir İslâm devleti kurma taraftarıyken (Al-Abidin, 1989: 219-234) buna karşılık Muhammad el-Hâfız eğitim öğretimi yolu ile bunun gerçekleştirileceği kanaatindeydi (Rişâd, 2018).

Hür Subaylar tarafından 1952'de gerçekleştirilen darbeden sonra sufi tarikatlar rejim ile işbirliğine girerken İhân Hür Subaylar'a vermiş olduğu desteğe rağmen rejimin bir numaralı düşmanı haline gelmişti. (Kalyoncu, 2017: 85; Arslantaş, 2013: 20-23) Darbe için İhân'ın desteğine başvuran Abdünnâsır 1954'ten sonra Müslüman Kardeşler'in teşkilatını kapatıp üyelerini tutuklamaya başladı. (Dursun, 1993: 298) Sufiler rejim eliyle Müslüman Kardeşler'in uğradığı akibete önce sesiz kaldılar, sonra 1965'te tarikatların Genel Şeyhi Muhammed Mahmud Alvân (öl. 1970) şahsında Abdünnâsır'ın İhân'a yaptığını açık bir şekilde destekleyince (Munîb, 2009: 24) İhân'ın düşmanlığını kazandılar. Muhammed el-Hâfız'ın bu süreçte İhân'a karşı olumsuz bir tutumuna rastlanmamıştır, aksine 1944'te boşadığı Zeyneb el-Gazzâlî ile temasını devam ettirmiştir. Abdünnâsır tarafından 1965'te Zeyneb hapse atıldığında (Toksöz, 2020: 470) zindanda kendisini ziyaret etmiş ve serbest bırakıldıktan sonra da aralarında karşılıklı geliş-gidişler devam etmiştir

⁸ Zeyneb el-Gazzâlî 1948'de Hasan el-Bennâ ile tanışır ve Müslüman Kardeşler teşkilatına girer. Mücadelesi hakkında bak: Hatice Toksöz, "Gazzâlî, Zeyneb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 1/470-471.

(Afifi, 2019). Sufiler ve İhân arasındaki gerginlik Sedat döneminde de devam etti. Tasavvuf'a yakınlığından dolayı Sedat sufiler tarafından sufi başkan olarak adlandırılırken (Ruşdî, 2017) Camp David görüşmeleri neticesinden İsrail ile yaptığı sözleşmeden ötürü 1981'de İhân tarafından düzenlenen bir suikastta öldürüldü (Kalyoncu, 2017: 68). Yerine geçen Mübarek de sufileri, Müslüman Kardeşler ile korkutarak, hem aktif siyasetten uzak tuttu hem de kendi iktidarını sağlamlaştırmaya aracı olarak kullandı (Hasan, 2011).

Arap Baharı sonrası Mübarek rejiminin de çökmesiyle 2011'de Mısır tarihinde ilk kez nisbi şeffaf seçimlere şahit oldu. Gerek parlamento seçimlerinde gerek 2012 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir taraftan Müslüman Kardeşler'in zaferi diğer taraftan sufi tarikatların her iki seçimde kayda değer bir başarı elde edememesi (Ladjal & Bensaid, 2015: 479) İhân'a karşı tek başına kaldıkları anlamına geliyordu. Bunu önlemek için diğer güç odaklarının yanında sufiler de İhân'a karşı kamuoyu oluşturmak için kendilerine düşenleri yerine getirmekten çekinmediler; ülkenin ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı olan Mursî'nin şahsında Müslüman Kardeşler'e yönelik yapılan 2013 askeri darbesine var gücüyle destek oldular (Hussein, 2020: 33). Unutulmamalıdır ki bu kanlı darbe en az 1400 sivilin hayatına mal olurken (Kalyoncu, 2017: 89) hapse atılanların sayısı gün geçtikçe artmıştır. Darbeci cunta tarafından Müslüman Kardeşler'in terörist örgüt olarak ilan edilmesinin ardından (The Guardian, 2013) sufiler bu yaftayı dillerine doladılar. "Sufi tarikatlar darbeyi destekleyenlerin başındaydılar. Çünkü baştan beri terörist İhân Cemaati'nin iktidarına karşıydılar" cümlesinin sahibi bir üst düzey tarikat liderine göre Müslüman Kardeşler tasavvuf düşmanıydılar, "eğer şanlı darbe başarısız olsaydı, İhân tüm sufi tarikatları darmadağın edip liderlerini zindana tıkacaklardı" (Ruşdî, 2018). Bu tespit aşırı mübalağalıydı. İhân'ın popüler tasavvufun içinde çöreklenmiş bir takım hurafelere karşı olduğu ta başından beri herkesin malumuydu. Hareketin kurucusu Bennâ, kabir ziyaretine karşı çıkmamak ile birlikte, sufilerin ölümlere şeriat çizgisini aşacak şekilde aşırı hürmet göstermelerini, ruhaniyetinden medet ve yardım istemelerini, veli ve salih kimselerin ölümünden sonra bile hayatın akışına müdahale edebilmelerine inanmalarını, fayda ve zarar verebilmelerine inanmalarını ve bu maksatla kabirlerini ziyaret edip adaklar sunmalarını dine aykırı bulmuştu. Bu ve buna benzeri inanışların Müslüman toplumların geri kalmışlığına sebebiyet verdiği faktörler arasında saymış, yok edilmesi için mücadele verilmesi gerektiğini dile getirmişti. Ona göre ilerleme kaydetmek için toplumun saf İslâm'a geri dönüşü olmazsa olmazlardandı (Gânî, 1997: 307-310).

Darbeyi takip eden süreçte sufiler darbenin bir numaralı ismi ve o dönemde Genelkurmay ve Savunma Bakanı Abdülfettah es-Sisi'nin yanında olduklarını dile getirdiler. Halvetiyye'nin alt kolu Şibrâvî tarikatı şeyhi ve Sufi Reform Cephesi Başkanı Muhammed Abdülhalik eş-Şibrâvî 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce kayıtlara geçen bir konuşmasında Sisi'nin cumhurbaşkanlığı makamına "daha layık" bir lider olduğunu, sufilerin kendisine destek vermeleri için seçimle ilgili alacağı tavır dört gözle beklediğini kaydetti (Receb, 2014). Daha önce *ed-Dustûr* gazetesine verdiği demeçlerde İhân'ı ülkeyi işgal etmek isteyen dış güçlerle işbirliği ile suçlamış, ülkeyi kurtarabilecek tek liderin de Sisi olduğu için cumhurbaşkanı olması gerektiğini dile getirmişti (Receb, 2014). Şibrâvî'ye göre "Mısır'ın bir cumhurbaşkanına değil, bir lidere ihtiyacı var", bunun için Sisi'nin aday olmaya ikna olması için kendisine ve ekibine halk baskısının devam ettiğini dile getirmiştir (Avnâ, 2014).

Mısır dışındaki bazı sufi akımlar da Mısır'daki sufilerin yolunu tutarak sufi geleneğin dışında kalan dini akımlara saldırmaya başlamıştır. Irak Kesnezanîyye tarikatı şeyhi Muhammed Şemsüddîn Nehru el-Kesnezanî (d. 1969)⁹ 2020 Aşura kutlamaları münasebetiyle Süleymaniyye'de irat ettiği bir konuşmada "radikal" İhân ve selefleri eleştirerek adı geçen hareketlerin sufilerle mukayese edilemeyeceğini ve dolayısıyla Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat dairesi dışında kaldıklarını açıkça ilan etmiştir (Ruşdî, 2020).

Azamiyye-Şazeliyye tarikatı şeyhliğinin yanı sıra, 2011 Arap Baharı sonrası kurduğu Mısır Kurtuluş Partisi Başkanlığı ve 2013'te tesis ettiği Dünya Tasavvuf Tarikatları Federasyonu liderliğini de üstlenen

⁹ Tarikat ve şeyhi Nehru hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ümit Kaya, *Kesnezanî Tarikatının Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, 2022).

Alâ Ebü'l-Azâim 2020'de *ed-Dustûr* gazetesine verdiği bir demeçte Mısır sufilerinin Sisi'nin Libya politikasının arkasında olduğunu ifade ederken bir yandan da Erdoğan hakkında "İhvancı ve işgalci" gibi suçlayıcı ifadeler kullanmış ve Libya'yı "Erdoğan ve milislerine" bırakılmayacağını altını çizmiştir. Erdoğan'ı teröristleri himaye etmekle suçlayan Ebü'l-Azâim'e göre her ne kadar Müslüman Kardeşler gibi bazıları Etiyopya ile olan su anlaşmazlığının Libya meselesinden önde geldiğini iddia etse de, ilgilenilmesi gereken asıl sorun Mısır güvenliğini doğrudan hedef alan "radikal" Erdoğan ve Türkiye tehdididir. "Bize göre Türkiye ve Libya'daki radikallere karşı verilen savaş daha önemli bir konudur. Nahda Barajı meselesi görüşmeler ve diplomasi ile aşılabilir" (Ruşdî, 2020) diyen Ebü'l-Azâim'e göre, İsrail'e yakınlığı ile bilinen, Sisi'ye karşı yapılacak herhangi bir darbe İsrail çıkarına olacak, ülkenin durumunu daha da kötüleştirecektir. Bu hedef için çalışan "terörist İhvân liderlerinin İslâm'ından şüphe duyduğunu" (Ruşdî, 2020) İhvân'ın da "dinsiz ve vatansız bir cemaat olduğunu" (Mukbil, 2014) dile getirmiştir. Bundan altı yıl önce *el-Mısri el-Yevm* gazetesinde yayınlanan bir fetvasında ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik krizlerin faturasını İhvân'a çıkarmış; 2014 parlamenter seçimlerinde Müslüman Kardeşler'e mensup adaylara oy vermenin dinen haram olmasının yanında ülkeye yarın ihanet olduğunun altını çizen Ebü'l-Azâim halkı Sisi'nin yanında yer almaya davet etmişti (el-Mehdi & el-Umeri, 2014).

Müslüman Kardeşler'i deviren 30 Haziran darbesinden önce her ne kadar İhvân ve sufi tarikatların arasında bir çekişme ve sürtünme söz konusu ise de sufiler Cemaatin kurucusu Bennâ'ya, Hassâfiyye tarikatı Şeyhi Abdülvehhab el-Hassâfi'ye intisabından ötürü tasavvufi bir arka plana sahip olduğu için,¹⁰ doğrudan saldırmaz ve ismini terörizm ile hiç yan yana zikretmezlerdi. Fakat darbeden sonra bazı sufi tarikat liderleri Bennâ'ya İhvân hareketini başlattığından ötürü bir taraftan şeyhine ve tasavvufa ihanet ile diğer taraftan üstü örtülü de olsa radikallik ve terörizm ile suçlamaya başlamış, isminin de Mısır tasavvuf tarihinden silinmesi gerektiği talebinde bulunmuşlardı (Ruşdî, 2020) Aynı şekilde Müslüman Kardeşler'e de yapılan iftira ve suçlamaların dozu artırılmıştı. *Ed-Dustûr* gazetesinin kendisine yönelttiği "bazıları seni İhvân'ın bir numaralı düşmanı olarak tanımlar.. Niye?" sorusunu Ebü'l-Azâim yanıtlarken Müslüman Kardeşlerin radikal nesiller yetiştirdiğinden ötürü İslâm dinine ciddi bir tehdit oluşturduğunu, önlerinin alınması gerektiğini, bunun için Mısır başta olmak üzere her yerden sosyal ve siyasal faaliyetlerinin yasaklanması gerektiğini dile getirmiştir (Ruşdî, 2020). Bir başka sufi lider de Sisi darbesinden hemen sonra İhvân'ın siyasal muhalifler olmadığını, vatana ve millete silah doğrudan asiler olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, Mısır'ın Osmanlılardan istiklalini kazanmasından sonra, geçen iki asırlık süre içerisinde ulusal devlet, anayasa, demokrasi, düşünce özgürlüğü, kadın erkek eşitliği ve insan hakları gibi elde edilen ne kadar değer varsa medeniyet düşmanı İhvân hepsine savaş açmıştır (Receb, 2020).

Ahmed el-Hâfız yukarıda görüldüğü üzere medyatik diğer tarikat liderleri kadar aktif değildir. Medyatik faaliyetlerden ziyade tarikat işleri ve müritlerin eğitimi ile ilgilenmektedir. Arap Baharı'ndan sonra partiler kurarak siyasete atılan diğer tarikat liderleri gibi aktif siyaset yapmasına dair de bilgi mevcut değildir. Fakat bu siyasete dair bir fikri olmadığı veya muhalif addettiklerine diğerlerinden daha müsamahakar davrandığı anlamına kesinlikle gelmez. Vefatından kısa bir süre önce, 21 Eylül 2017 tarihinde, *ed-Dustûr*'e verdiği bir röportajda¹¹ Müslüman Kardeşler hakkında zehir zemberek açıklamalarda bulunmuş, İhvân ve selefleri "din ve dünya şeytanları (السلفيون والاحوان شياطين الدين والدنيا)" olarak nitelemiş ve sufi akıma karşı yürüttükleri "karalama" kampanyalarını derhal durdurmaya davet etmiştir. Sisi ve Mısır Ordusu'nun Müslüman Kardeşler'e açtığı savaşı terörizm'e karşı verilen haklı mücadele olarak görür. "Terörizm'e karşı var gücüyle kahramanca savaşan Abülfettah es-Sisi ve Mısır Ordusu sayesinde DAİŞ ve Müslüman Kardeşler gibi radikal topluluklar fazla yaşamayacak en kısa sürede bertaraf edileceklerdir" (Ruşdî, 2017).

¹⁰ Bennâ'nın sufi gelenele yakın ilişkisi ve bu ilişkinin Müslüman Kardeşler hareketi üzerindeki etkisi için bak: Sebastian Elsässer, "Sufism and the Muslim Brotherhood: Hasan al-Bannâ's wurd and the Transformation of Sufi Traditions in Modern Islamic Activism", *Oriente Moderno* 99 (2019), 280-305.

¹¹ Amr Ruşdî'nin kaleminden *ed-Dustûr* gazetesinde yayınlanan bu röportajın Türkçe tercümesi okumak isteyen okuyucularımız için makalenin sonunda verilmiştir.

Bu açıklamaları yaparken Ahmed el-Hâfız', 2003-2013 tarihleri arasında Mısır'ın Genel Müftülük makamında bulunan ve 2018'de Şaziliyye el-Aliyye el-Muhammediyye adında kendi tarikatını kuran, (Ruşdi, 2018) 'Ali Cum'a'yı (d. 1952) kendine örnek almış olmalıdır. 'Ali Cum'a, 9 Ekim 2013 tarihinde üst düzey asker ve polislerin katıldığı ve devlet kanallarının canlı olarak yayınladığı bir toplantıda, Müslüman Kardeşler ve taraftarlarını "serseri (اوباش)", "kokuşmuşlar (ريحهم نتتة)" ve Hz. Peygamber'in Müslümanları şakındırdığı asrın "haricileri (havâric)" olarak nitelemişti. Sisi ve komutasındaki cuntanın gerçeğe geçirdiği darbeyi tevâtür haddine ulaştıran sadık rüyalarda Hz. Peygamber tarafından övüldüğünü iddia etmiş, Rabi'a ve Nahda meydanlarında toplanarak seslerini dünyaya duyurmaya çalışan Mursi taraftarlarını fitne ve fesat çıkarmakla itham edip öldürülmesi ve ülkenin bunlardan temizlenmesi gerektiğini dile getirmek suretiyle askeri cuntaya "hiç tereddüt etmeden öldürün (اضرب في المليان)" şeklinde emirvari bir fetva vermişti. Üstelik dünya kamuoyunun gözlerinin içine baka baka. Ona göre, darbeyi protesto edenler Medine'de İslâm'ın güçlenmesinden rahatsız olan ve Mescid-i Dirâr projesiyle İslâm'ın gelişip yayılmasını durdurma peşinde olan münafıklara (Algül, 2004: 272) benziyordu. Nasıl ki Hz. Peygamber gözünü kırpmadan fitne merkezi olacak olan Mescid-i Dirâr'ı kökünden söktüp atmada bir sakınca görmediyse, halk iradesi ve meşruiyet sloganları ile ülkede anarşi yayan protestocuların öldürülmelerinde herhangi bir sakınca yoktur. Dahası, bunları öldürenler İslâm'a büyük hizmet etmiş olacaklar. (Ceridatü's-Şi'ab, 2013).

Ticânî tarikatının Mısır'da üstlendiği misyonla ilgili bir soruya verdiği cevapta aslında neden siyasette aktif bir rol üstlenmediği meselesini de aydınlatmıştır. Hâfız'e göre Mısır Ticânîyyesi daha çok dini ve tasavvufi çalışmalarla ilgilenmekte, müritlerini aydınlatmak için Ezher uleması ve hatırı sayılır sufi şahsiyetlerin katıldığı dini içerikli programlar düzenlemektedir. Sufi akım, ona göre, her zaman itidalli davranmış, şiddet ve terörü reddetmiştir. "Sufi akımdan hiç radikal kimse çıkmamıştır, zira sufi Allah'ın her şeye gücü yettiğine ve dolayısıyla işleri Allah'a havale etmesi gerektiğine inanmaktadır (لم يخرج من الصوفية متطرف واحد، لأن الصوفي لديه إيماناً، أن كل الأمور بيد الله عزوجل، و لا بد أن يسلم الأمر الي الله تعالى)" demek suretiyle Hâfız aslında iktidara karşı pasifliği teşvik eden eski kadercilik anlayışını mücadele ve hakk arayışına tercih ediyordu. Hemen akabinde sufi akımın dinamizmine örnek olarak Ticânî tarikatının Afrika kıtasında misyonerliğin yanında İngiliz ve Fransız işgaline karşı verdiği mücadelenin altını çizmekten de geri durmamıştır (Ruşdi, 2017). Fakat bu sözlerinin iki çelişki içerdiği gözünden kaçmıştı. Birincisi: Hâfız Mısır örneğinde uzlaşmayı savunurken Afrika örneğinde yüzleşme ile iftihar ediyordu. Halbuki İslâm, din farkı gözetmeksizin her zalime karşı mücadeleyi gücü yetene farz görmektedir. İkincisi: Afrika'da kolonyal güçlerle Ticânî tarihi, yüzleşmeden ziyade işbirliği ve rakiplerine karşı Ticânîlerin devletin gücü ve otoritesine sığınma tarihi idi. Yüzleşmeler var ise de onlar Ticânî değildi.¹² Tarikatın kurucu pirin torunlarından, Sîdî Benamor olarak bilinen, İbn-i 'Umar'ın (öl. 1968) Kuzey ve Batı Afrika'daki Fransız işgaline verdiği samimi desteği, Eylül 1950 tarihli bir konuşmasında Nijerli müritlerinden "Fransa'yı sevin" şeklindeki emri, dahası Fransız sömürgeciliğine düşmanlığı ile bilinen selefi ve milliyetçi akımlara açık muhalefeti herkesin malumudur. (Seesemann & Soares, 2009: 99-100) Devletin gücü ile rakiplerini saf dışı bırakma taktiği Ticânî tarikatın başvurduğu önemli bir yöntemdir. Son örneği ise Çad'da Ansârü's-Sünneti'l-Muhammediyye'nin kapanmasında tarikatın oynadığı roldür (Abdurrazak, 2020).

İhvân ve DAİŞ ile ilgili Ticânîlerin resmi görüşü sorulduğunda, Hâfız adı geçen iki hareket arasında herhangi bir fark görmediğini, "her ikisinin de İslâmî değerlerin tamamına topyekün savaş açtığını ve İslâm dinin imajını zedelediğini (انهما تحديدا يحاربان العالم الاسلامي كله و يشوهون صورة الدين الاسلامي)" iddia etmiştir. Ülkedeki selefi akımların türbelere verdiği hasara gelince, Hâfız Sufi Yüksek Meclisi Başkanı Abdülhadi el-Kasabî ile yaptığı bir görüşmede türbeleri kiliseler gibi koruma altına alacak bir kararın acilen parlamentodan geçmesi noktasında Kasabî'yi gereken çalışmaların yapılması için teşvik ettiğini söylemiştir (Ruşdi, 2017). Hâfız'ın vefatından sonra oğlu Muhammed b. Ahmed b. Muhammad el-Hâfız 2017'de tarikatın başına geçtikten sonra geçen beş yıllık süre zarfında Müslüman Kardeşler'e yönelik herhangi açık bir saldırısına rastlamadık. Fakat bu ne babasının yolundan gitmediği ne de Mısır suflerinin İhvân karşıtlığının aksine hareket ettiği anlamına da gelmez. Yine de İhvân'a yönelik bakış açısının tam anlamıyla belirlenebilmesi için yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

¹² Afrika'da özellikle de kıtanın kuzeyinde İhtilal güçleri ile Ticânî işbirliği üzerine bak: Abun-Nasr, *The Tijaniyya*, 58-100.

Mısır Ticâniler ile eş zamanlı olarak komşu Sudan'daki Ticânî şeyhlerin de Müslüman Kardeşler'i hedef alırken aynı dil ve jargonu kullandığı görülmektedir. Ülkedeki Sufi Yüksek Meclisi başkan yardımcısı Şerif Nezir Ahmed, *el-Akbât Muttahidün* gazetesinin 1 Aralık 2017 tarihinde yayınladığı bir röportajda, dönemin devlet başkanı Ömer el-Beşir (d. 1944) ve Hasan et-Turâbî'nin (öl. 2016) liderliğinde Sudan İhvân'ın iktidara gelişinden duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmiştir. Nezir Ahmed'e göre, İslâm şeriatını uygulama bahanesiyle devlet kurumlarına sızan, Müslüman Kardeşler ülkenin kuzey ve güneye bölünmesine vesile oldular. Tekfirî cematlar ile birlikte hareket ederek evliya türbelerini yıktılar. Dahası, kendi üyelerinin eğitim gördüğü en az ön üç silahlı eğitim merkezi kurdular. Devlet buna engel olmazsa ülkenin terör yuvasına dönmesi işten bile değildir. "Sudan İhvân'ını Mısır'da terör saldırıları gerçekleştirmek ile itham edenler vardır; bunu nasıl değerlendirirsiniz?" sorusuna Nezir Ahmed "sadece Mısır'da değil Arap ülkelerinin çoğunda meydana gelen terör saldırılarında parmakları olduğu uzak bir ihtimal değildir" (el-Akbât Muttahidün, 2017) şeklinde cevap vermiştir. Ona göre İhvân güdümündeki Sudan hükümeti tekfirî sefeli zihniyet ile suflere karşı işbirliğine girmiştir. "Biz aciz değiliz. Şimdiki hükümet de bunu bilir. Sufiler iktidara gelmek isteseler, buna bir dakikada yaparlar" (el-Akbât Muttahidün, 2017) sözleriyle de hükümeti tehdit etmekten de geri durmamıştır. Bir yıl sonra 2018'de Mucahid Hâc Ahmed Ebu'l-Muâli adındaki bir başka Sudanlı Ticânî şeyh Aralık 2017'de Erdoğan'ın Hartum ziyaretinden sonra Beşir hükümeti tarafından Sevakin adasının Türkiye'ye tahsisi vs. faktörlerden dolayı Mısır ile Sudan arasında çıkan siyasal krizden¹³ İhvân'ı sorumlu tutarken DAİŞ'i "selefilere ve Müslüman Kardeşler'in en doğru şekli" (İzz, 2018) olarak tanımlamıştır. Sudan sufleri 11 Nisan 2019 tarihinde askeri darbe sonucu, İhvân ile iş birliğiyle ihtam ettikleri, Beşir'in iktidardan uzaklaştırılmasından sonra ülke yönetimini ele geçiren askere hemen yanaşmıştır. Sudan Yüksek Sufi Meclisi üyeleri Egemenlik Geçiş Konseyi Başkanı General Abdülfettah el-Burhân'ın (d. 1960) ve yardımcısı Muhammed Hamdan Daklo (d. 1975) ile dirsek temasına girmiş ve karşılıklı ziyaretlerde bulunmuştur. (Yahya, 2020)

Sonuç

Mısır suflerinin ve resmi temsil makamı olan Sufi Yüksek Meclisi'nin 1952 darbesinden itibaren rejim ile münasebetleri karşılıklı çıkar ilişkisi ilkesine bağlı bulunmaktadır. Sufiler askeri cuntaların yanında yer almak suretiyle onlara meşruiyet kazandırmış; bu bağlamda 'Allah'a, Peygamber'ine ve aranızdaki yöneticilere itaat edin' ilkesi doğrultusunda rejime karşı her türlü muhalefeti kesinlikle haram saymıştır (Amâşe, 2018: 39; Cebr, 2016). Bu çizgiyi 2013 askeri darbesinden sonra da bozmamış, rakip gördükleri İhvân'ı din ve vatana ihanet ile suçlayarak darbeci askeri vesayetinin yanında yer almışlardır. Bu noktada dönemin Ticânî Tarkikatı Şeyhi Ahmed el-Hâfız'ın "İhvân din ve dünya şeytanlarıdır" nitelemesi önem arz etmektedir. Mısır suflerinin Genel Şeyhlik makamından yapılan bir açıklamada "Sisi'nin aslında bir sufi olduğu ve bu yüzden tarikatları sevdiğinin" altı çizilmiş, "Allah dışında başka ilah yoktur, Sisi O'nun en sevdiği kuludur (لا الله الا الله الميسبي حبيب الله)" sloganıyla idaresi altında girmeleri ve 2014 Cumhurbaşkalık seçimlerinin sandıkları açılmadan önce kendisine biat etmeleri herkesin malumdur (Cebr, 2016).

Sufilerin Müslüman Kardeşler'e karşı taktığı bu tavır rejimin baskı, işkence ve idam politikaları için zemin hazırlamıştır. Buna karşılık rejimden siyasal ve sosyal destek elde edilmiştir. Abdülhadî el-Kasabî başta olmak üzere birçok sufi lider millet meclisine girebilmiş; İslâmcıların siyaset ve sosyal hayattan uzaklaştırılmasından sonra kendilerini onlara alternatif olarak sunmaya çalışmıştır (Ruşdî, 2017). El-Kasabî'nin, Eylül 2018'de, yedi siyasal partinin bir araya gelerek parlamentonun toplam 596 sandalyesinden 400'ünü oluşturan ittifakın başına getirilmiş olması ülke tarihinde bir ilk sayılmaktadır (Hussein, 2018).

¹³ Mohamed Nureldin Abdullah, "Mısır ile Sudan Arasında 'Türkiye Krizi'", (5 Ocak 2018, 18:22).
<https://tr.sputniknews.com/20180105/misir-sudan-arasinda-turkiye-krizi-1031695800.html>

Bununla beraber rejimin özellikle başında bulunan Sisi'nin Ezher'i hedef alan açıklamaları ve ısrarla dile getirdiği reform çağrısı, "Arapça dil, tarih ve coğrafya kitaplarında yer alan dini metinlerin çıkarılması" (Saka, 2021) kendisine destek veren dini otoriteler arasında infiale yol açmıştır. Sisi'yi Ezher'in şeyhi ve ülkenin üst düzey dini-sufi otoriteler arasında sayılan Ahmed et-Tayyib (d. 1946) ile karşı karşıya getirmiştir (Dalloul, 2020; Kalabalık, 2018). Diğer taraftan ülkede gün geçtikçe şiddetlenen ekonomik kriz, devlet kurumlarını felç noktasına getiren yolsuzluk ve kayırma kültürü, askerın pervasızlığı ve halkın giderek artan baskı ve şiddete maruz kalması toplumun sabır bardağını taşırımış ve mevcut durumu tabanlarına izah etme noktasında tarikat liderlerini zor duruma düşürmüştür (Hussein, 2020). Yine de, her şeye rağmen, Müslüman Kardeşler karşısında sufilerin rejime verdiği destek şimdilik devam etmektedir. Bu durum İhvân'ı, Haziran 2019'da ülke tarihinin ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı Mursi'nin hapisteki esrarengiz ölümünün akabinde Sisi ve dini avanesinin amansız takibatından kurtulabilmek için, iktidar odaklı siyasetten çekilme kararı (İfrikya, 2019; Solomon & Tausch, 2020) almaya mecbur bırakmıştır. Dolayısıyla Mısır'ın sosyal ve siyasal geleceğinde herhangi bir rol üstlenip üstlenemeyeceği, üstlenebilirse nasıl ve ne nitelikte bir rol olacağı meselesi de geleceğe kalmıştır.¹⁴ Hali hazırda Mısır sufileri İhvân ile rejimin arasında herhangi bir anlaşma ve barışa şiddetle karşı çıkmakta, "hainlik onların kanlarına karışmış, onlara hiçbir şekilde güvenilemez... Mısır halkı hakkında işlediklerinden hesaba çekilmeliler (والخيانة في ولايد من محاسبتهم على الجرائم الدموية في حق المصريين... دمانهم ولا يمكن الوثوق فيهم)" diyerek var gücüyle önlerini tıkamaya çalışmaktadırlar (el-Mehdi, 2021).

¹⁴ İhvân'ın geleceği üzerine muhtemel senaryolar için bak: Ashraf El-Sherif, *The Muslim Brotherhood and the Future of Political Islam in Egypt: Part 2 of a Series on Political Islam in Egypt* (Carnegie Endowment for International Peace, 2014).

Kaynakça

- Abun-Nasr, J. M. (1965). *The Tijaniyya: A Sufi Order in the Modern World*. New York: Oxford University Press.
- Al-Abidin, A. Z.. (1989) “THE POLITICAL THOUGHT OF ḤASAN AL-BANNĀ”. *Islamic Studies* 28/3, 219-234.
- Algül, H. (2004), “Mescid-i Dirâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/272-273. İstanbul: TDV Yayınları.
- Amâşe, M. (2018). “el-İmârât ve’ş-Şûfiyye fî Mısr: Ḥarâiṭu’l-fıkr ve’l-ḥareke”. İstanbul: el-Ma’had el-Mısrî li’l-Dirâsât. <https://eipsseg.org/wpcontent/uploads/2018/10/%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%85%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%88%D9%81%D9%8A%D8%A9%D9%81%D9%8A%D9%85%D8%B1%D8%AE%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D8%B7%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%83%D8%B1-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9.pdf>
- Arslantaş, D. (2013). *The Political Analysis of the Muslim Brotherhood and The AKP Tradition: Why Did Turkish Model Fail in Egypt?. Yüksek Lisan Tezi*, Ankara: Middel East Technical Univesity, Graduate School of Social Sciences.
- Demirci, M. (1998). “Himmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/56-57. İstanbul: TDV Yayınları.
- Toksöz, H. (2020). “Gazzâli, Zeyneb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/470-471. Ankara: TDV Yayınları.
- Dursun, D. (1993). “Cemal Abdünnâsir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/296-301. İstanbul: TDV Yayınları.
- Elsässer, S. (2019). “Sufism and the Muslim Brotherhood: Ḥasan al-Bennâ’s wırd and the Transformation of Sufi Traditions in Modern Islamic Activism”. *Oriente Moderno* 99, 280-305.
- Gânim, İ. B. (1997). “Hasan el-Bennâ”. *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. 16/307-310. İstanbul: TDV Yayınları.
- Hanif, M. A. (2018). *Debating Sufism: The Tijāniyya and İts Opponents*. Doktora Tezi, Bayreuth Universitât, Bayreuth International Graduate School of African Studies – BIGSAS. <https://epub.uni-bayreuth.de/4413/1/PhDthesis.pdf>
- Hasan el-Bennâ, A. (1433/2012) “*Muzakkirâtü’l-Da’va ve’l-Dâ’iye*”. Kuveyt: Maktabatü Âfâk.
- Hasan, A. A. (2011, Ağustos 1). “Ed-Devrû’s-siyâsî li’t-Ṭuruḳi’ş-Şûfiyye fî Mısr ba’da 25 Yenair”. *Al Jazeera Center For Studies*. <https://studies.aljazeera.net/en/node/3126>
- Hussein, Tarek Mohamed el-Morsy. (2020). “الصوفية في مصر بين ثورة يناير 2011 وانقلاب يوليو 2013 الزهان الداخلي والخارجي”. *Tarihten Günümüze Sufi-Siyaset İlişkileri*. Ed. Salih Çift-Takiyettin Karakaya. 335-346. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kalyoncu, D. (2017). “FROM GAMAL ABDEL NASSER TO ABDFETTAH EL SISI: THE HISTORICAL EVOLUTION OF MUSLIM BROTHERHOOD AND DEMOCRACY IN EGYPT”. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 1/1, 80-95.
- Kaya, Ü. (2022). *Kesniżânî Tarikatının Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meier, F. (1999). “Khurāsān and the End of Classical Sufism”. çev. John O’Kane. 189-2018. *Essays on Islamic Piety and Mysticism*. Leiden: Brill.
- Mrkhaledkassab. (2010). “El-Multaka’d-duvali’l-evvel li’t-Ṭarîḳati’t-Ticāniyye bi-velâyeti’l-Ağvât bi’l-Cezâ’ir Nufember 2006 m”, *Youtube*. <https://www.dailymotion.com/video/xg3t14>

- Munib, A. (2009). “*Harîṭatü l-ḥarekâtü l-İslâmiyye fi Mısr*”. Kahire: el-‘Arabiyye li-Ma’lûmât Huḳûkî'l-İnsân.
- Pourjavady, N. (2020). “Sufis’ Involvement in Politics: Two Stories”. *Tarihten Günümüze Sufi-Siyaset İlişkileri*. Ed. Salih Çift-Takiyettin Karakaya. 347-356. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Seesemann, R. (2011). *The Divine Flood: İbrahim Niasse and the Roots of a Twentieth-Century Sufi Revival*. New York: Oxford University Press.
- Sherif, A. (2014). “*The Muslim Brotherhood and the Future of Political Islam in Egypt: Part 2 of a Series on Political Islam in Egypt*”. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/2014/10/21/muslim-brotherhood-and-future-of-political-islam-in-egyptpub56980>
- Solomon, H. & Tausch, A. (2020). “The Demise of the Muslim brotherhood in the Arab World”. *Jewish Political Studies Review* 31/1/2, 171-209.
- Taftazani, E. (1996). “Mısır’da Sûfi Tarikatların Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumları”. çev. Mustafa Aşkar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXV, 538-552.
- Ahmed el-Hâfiz, b. M. (2008, Kasım 4) “Et-Ṭarîkatü’t-Ticâniyye fi Mısr”, *Muntada l-Maârif et-Ticâniyye*. <https://almaareftijania.yoo7.com/t239-topic>
- Seesemann, R. & Soares, B. (2009, Şubat). “Being as Good Muslims as Frenchmen’: On Islam and Colonial Modernity in West Africa”. *Journal of Religion in Africa* 39/1, 91-120.
- Seyyid et-Ticâni, A. (2012, Mart 18). “Terceme eş-Şeyḫ Aḫmed b. Muḫammed el-Hâfiz et-Ticâni Şeyḫü’t-Ṭarîkat’-Ticâniyye bi’d-diyâr’l-Mısrıyye”. *Facebook*. <https://www.facebook.com/344233699284708/posts/491354217905988>
- Receb, A. (2013, Temmuz 6) “Şeyḫü’t-Ṭarîkatî’ş-Şibrâviyye: Eş-Şûfiyye bi’l-meydân ğadan li-difâ’ an 30 Yunyu”. *Cerîdetü’ d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/234093>
- Cerîdatü’ş-Şi’ab, (2013, Ekim 9). Fıdyu musarrab: ‘Ali Cum’a li’s-Sîsi: İdrîb fi’l-malyân... dul nâs natina riḫatuhum vaḫşe. [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=7aAFuhCQvLc>
- The Guardian*. (2013, Aralık 25). “Egypt declares Muslim Brotherhood a terörist group”. <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/25/egypt-declares-muslim-brotherhood-terrorist-group>
- Receb, A. (2014, Ocak 6). “Eş-Şûfiyye tasta’id li’l-iḫtifâl bi-mavlid’n-nebevî... ve’s-Şibrâvi: sanuâlibü’s-Sîsi bi’t-taraşşuh”. *Cerîdetü’ d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/347043>
- Avnâ. (2014, Ocak 21). “Et-Ṭuruk Eş-Şûfiyye: Sanad’amu’s-Sîsi li’r-riâ’s ve min ba’dihî Şefîk”. *Cerîdetü’ d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/357269>
- Receb, A. (2014, Şubat 11). “Eş-Şibrâvi: Eş-Şûfiyye tantazir ‘ilân’s-Sîsi li-tahdîd mevķifihâ fi’r-riâ’siyye”. *Cerîdetü’ d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/370404>
- Mukbil, R. (2014, Mart 14). “Et-Turuk Es-Sûfiyye fi Mısr: Takârub ma’a’s-sulta ve sirâ’un maa’s-Selefiyyin” *Deutsche Welle*. <https://p.dw.com/p/1BNqm>
- Mehdi, U. & Umeri, M. (2014, Temmuz 7). “Eş-Şûfiyye tatava’adu’s-Selefiyyin ve’l-İḫvân: Sanamna’uhum min’l-vuşûl li’l-berlemân”. *el-Mısrî el-Yavm*. <https://www.almasryalyoum.com/news/details/483283>
- Tarek, L. & Bensaid, B. (2015, Ocak). “Sufism and Politics in Contemporary Egypt: A Study of Sufi Political

Engagement in the Pre and Post-revolutionary Reality of January 2011”. *Journal of Asian and African Studies* 50/4, 468-485.

Cebr, İ. (2016, Eylül 18). “Ed-Devrû’s-siyâsî li’t-Ṭurûkî’s-Şûfiyye fi Mısr”. *el-Beyân*. <https://www.albayan.co.uk/article2.aspx?id=5317>

Ruşdi, A. (2017, Ağustos 3). “Eş-Şûfiyye ve’s-Siyâse fi Mısr”. *Merkezü’l-Ahrâm li’d-Dirâsâti’s-Siyâsiyye ve’l-İstirâtiyye*. <https://acps.aahram.org/News/16361.aspx>

Ruşdi, A. (2017, Eylül 21). “Şeyhü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye: Es-Selefiyyûn ve’l-İhvân şeyâfinu’d-dîni ve’d-dünyâ”. *Ceridetü’d-Dustûr*. <http://www.dostor.org/print.aspx?1556252>

Kanât Ehli’s-Sünne ve’l-Cemâ’ati’l-Eş’ariyye. (2017, Kasım 15). “Tarîk ma’rifat sirri’l-vücûd 1 li-fağileti’s-Şeyh Ahmed Muḥammed el-Hâfiẓ et-Ticâni”, *Youtube*. https://www.youtube.com/watch?v=S_ndtBnTX9s

el-Akbât Muttahidûn (2017, Aralık 1). “Şeyhü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye: Yücâd 13 Mu’askaran li’l-İhvân fi’s-Sûdân”. <https://www.copts-united.com/Article.php?I=3919&A=350059>

Abdallah, M. N. (2018, Ocak 5). “Mısır ile Sudan Arasında ‘Türkiye Krizi’”. <https://tr.sputniknews.com/20180105/misir-sudan-arasinda-turkiye-krizi-1031695800.html>

Ruşdi, A. (2018, Şubat 2). “Eş-Şâziliyya el-‘Aliyye... esrâr et-tarîka el-cedîda”. *Ceridetü’d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/2044897>

Meşihetü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye bi-Mısr, (2018, Mart 6). “Kelimatü fağileti’s-Şeyh Ahmed Muḥammed el-Hâfiẓ et-Ticâni rağiallâhu ‘anhu fi Mu’tamar Risâlati’l-Ümmet’l-İslâmiyye bi-medîne Naşr bi’l-Kâhire Yunyu 2009 m”, *Youtube*. <https://www.facebook.com/tijanegypt/videos/1892907807408689>

Ruşdi, A. (2018, Temmuz 1). “Şeyhü’s-Şibrâviyye: el-İhvân kânû seyeqđavna ‘ala’t-Ṭutuki’s-Şûfiyye”. *Ceridetü’d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/2231369>

İzz, Â. (2018, Temmuz 2). “Şeyhü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye: Dâ’iş Velîdu’s-Selefiyye... ve’l-İhvân Sebebu’l-Ezme Beyn Mısr ve’s-Sûdân”. *el-Merci’*. <https://www.almarjie-paris.com/2189>

Hussein, W. (2018, Ekim 4). “Li’l-Marrati’l-ûlâ...Şûfiyyun yatarabba’ ‘ala’l-‘arşi’l-ağlabiyyati’s-siyâsiyye fi Mısr”, *Al-Monitor*. <https://www.al-monitor.com/ar/contents/articles/originals/2018/10/egypt-sufism-leader-islamic-political-current.html>

Afîfi, V. Allâve, E. & Sadafî, R. (2018, Kasım 6). “Şuvar...rihla bavnâbati’l-muvâtin ila’z-Zâviyati’t-Ticâniyyeti’l-Kübrâ fi zikrâ Şeyhîhâ Ahmed et-Ticâni”. *el-movâtin*. www.elmwatin.com/print.aspx?551137

Kalabalık, A. (2018, Aralık 26). “El-Ezher ve Sisi yönetimini karşı karşıya getiren açmazlar”. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/el-ezher-ve-sisi-yonetimini-karsi-karsiya-getiren-acmazlar/1349322>

İfrikîyâ. (2019, Haziran 30). “Beyân mina’l-İhvâni’l-Muslimîn ila’l-ümme ḥavla’l-vâki’l-cedîd li’l-kağiyyeti’l-mişiyye”. <https://www.afrique2050.net/2019/06/30/%D8%A8%D9%8A%D8%A7%D9%86-%D9%85%D9%86%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B3%D9%84%D9%85%D9%8A%D9%86%D8%A5%D9%84%D9%89%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D8%A9-%D8%AD%D9%88%D9%84>

İzmirli, B. (2019, Eylül). “Erken Dönem Tasavvufunda İdeal Bir Tip Olarak Şeyh ve Misyonu”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11, 225-256.

- Afifi, V. (2019, Ekim 21). “Ez-Zâviyetü’t-Ticâniyye fi’l-Muğarbalîn: Muessisuhâ kâveme’t-Tenşîre ve’l-İncîz”. *Turrâsiyât*.<http://www.toraseyat.com/2019/10/21/%D8%A7%D9%84%D8%B2%D8%A7%D9%88%D9%8A%D8%A9%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D9%86%D9%8A%D8%A9%D9%81%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%BA%D8%B1%D8%A8%D9%84%D9%8A%D9%86/>
- Dalloul, M. A. (2020, Şubat 5). “A Clash of Former Allies: Al-Sisi and the Grand Imam of Al-Azhar”. *Middle East Monitor*. <https://www.middleeastmonitor.com/20200205-a-clash-of-former-allies-al-sisi-and-the-grand-imam-of-al-azhar/>
- Meşihetü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye bi-Mısr, (2020, Şubat 17). “Sîdî Ahmed Muḥammed el-Hâfîz et-Ticânî ve’l-iḥtîfâl bi-mavlidü’n-nebevî’s-şerîf 1434 h bi-manzil’l-Üstâz Ahmed Yûsuf ‘Alî bi-hayyi’l-muhandisîn bi’l-Kâhire. El-Cüz’ü’l-evvel”, Youtube. <https://www.facebook.com/watch/?v=481970529346065>
- Abdurrazak, F. (2020, Mart 9). “Eṭ-Ṭarîkati’t-Ticâniyye bi-İfrîkiyâ ve ‘alakatuhâ bi’s-sultâ...men yastazillu bi’l-âḥer”. *el-Cezîre*.<https://www.aljazeera.net/news/politics/2020/3/9/%D8%A7%D9%84%D8%B7%D8%B1%D9%8A%D9%82%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%8A%D8%AC%D8%A7%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D8%B9%D9%84%D9%8A-%D8%A8%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D8%A8%D9%8A-%D8%AA%D8%B4%D8%A7%D8%AF>
- Ruşdî, A. (2020, Temmuz 21). “El-A’zamiyye: Emnu’l-Mıṣrı’l-kavmî ḥaṭ aḥmar ve nad’amu’l-kiyâdete’s-siyâsiyye”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3152237>
- Ruşdî, A. (2020, Eylül 1). “Şeyḥü’l-Kesnezâniyye: Eş-Şûfiyye Ehlü’s-Sünne ve’l-Cemâ’a ve leys’s-Selefiyye ve’l-İḥvân”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3191063>
- Yahya, A.. (2020, Eylül 17). “Eṭ-Ṭuruk eş-Şufiyye fi’s-Sûdân: Kayfa Yaḥṭubu Vuddahâ el-mutesârî’ûna ‘ala’l-Ḥukm”. *el-İstiklâl*. <https://www.alestiklal.net/ar/view/5931/dep-news-1599854819>
- Ruşdî, A. (2020, Eylül 21). “Şeyḥü’t-Ṭarîkati’l-‘Azamiyye: Ayyu savra kâdima fi Mısr setekûn li-ḥidmati İsrâ’îl”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3207654>
- Ruşdî, A. (2020, Ekim 29) “‘Alâ Ebü’l-‘Azâim: el-İḥvân akbaru ḥaṭarin ‘ala’l-İslâm”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3240883>
- Ruşdî, A. (2020, Aralık 16). “Şeyḥü’ş-Şibrâviyye yuhâcim Ḥasan el-Bennâ: Ḥâne şeyḥehu ve yecib maḥvu ismihi min târiḥi’t-taṣavvuf”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3296559>
- Saka, H. (2021, Şubat 18). “Sisi İslâm’a savaş açtı”. *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/dunya/sisi-islama-savas-acti-3599732>
- Mehdî, U. (2021, Nisan 2). “Eş-Şeyḥ Ebü’l-Azâim: Lam yaḥruc min ‘abâ’ati’s-Şûfiyye irhâbiyyun vâhid..ve’ḥzarü min’l-İḥvân”. *el-Mıṣrı el-Yavm*. <https://www.almasryalyoum.com/news/details/2302551>
- Rişâd, S. (2021, Ağustos 16) “Ḥafîz et-Ticânî... Sûfiyyun râfaḳa’l-Bennâ ve tazavvaja min Zeynebi’l-Gazâlî”. *el-Merci*. <https://www.almarjie-paris.com/2674>
- Sufiordersgate, (2022, Haziran 01). Şeyḥü’l-Meşâyihî’l-hâlî. <https://sufiordersgate.com/ar/%d8%b4%d9%8a%d8%ae-%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%b4%d8%a7%d9%8a%d8%ae-%d8%a7%d9%84%d8%ad%d8%a7%d9%84%d9%8a/>

Ek I. Ticânî Tarikatı Şeyhi: Selefilere ve Müslüman Kardeşler Din ve Dünya Şeytanlarıdır

Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî'nin 21 Eylül 2017 tarihinde ed-Dustûr adlı gazete ile gerçekleştirdiği röportaj Mısır'daki siyasal ve dini durumdan, mevcut selefi anlayış, Müslüman kardeşler'in durumu, terör örgütü DAİŞ ve dini radikalizm, Afrika kıtası ve özellikle Mısır'da Ticânî tarikatinin oynadığı rol ile bünyesinde meydana gelen ayrılıkçı söylemler ve muhaliflerin tasavvufa karşı takındığı tavra kadar farklı konuları içermektedir. Röportajın Türkçe tercümesi şu şekildedir:

Soru: Ticânî tarikatın Mısır'da oynadığı rol nedir?

Hâfız: Ticânî tarikati (ülkede) farklı roller üstlenmiştir. Bunlardan biri Ezher ulemasından güzide din adamları ile, İslâmî tasavvuf erbabının da katıldığı, ilmi toplantılar düzenlemek suretiyle kendi müritlerini Kur'an ve Sünnet ışığında temel dini konular hakkında aydınlatmaktır.

Soru: Sufileri orta yolu benimsemeye, şiddet ve güç kullanımını terketmeye yönlendiren temel sebep nedir?

Hâfız: Bunun sebebi zihinsel, ruhsal ve ideolojik olarak sufi insanın rahat ve kendinden emin davranış biçimidir. Almış olduğu sufi terbiye, bünyesinde şiddeti teşvik eden ve körükleyen öğretilere yer vermez. Bu yüzdendir ki sufilerden radikal fikirli kimse asla çıkmamıştır. Çünkü sufi Cenab-i Allah'ın her şeye muktedir olduğuna ve her işi ona havale etmesi gerektiğine inanır. Dahası, sufi otoritelerin kendi mürit ve taraftarlarına telkin ettiği öğretiler sufilerin şiddet ve teröre bulaşmamasında etkili olmuştur. Onları, ehl-i beytin ilahi sevgisi gibi, Allah'a yaklaşmaya sevk etmiştir.

Soru: Ticânî tarikatı İslâm dinine nasıl hizmet etmiştir?

Hâfız: Aslında Ticânî Tarikatı İslâm ümmetine çok şey takdim etmiştir. Bu ise adı geçen tarikatın İslâm dinine yakışan ılımlı teşvik eden, şiddet ve aşırılığı de reddeden edebi literatüründen açıkça anlaşılıyor. Ticânî tarikatın Mısır'daki kurucu piri Muhammed el-Hâfız et-Ticânî ve (Şazeliyye tarikatına mensup eski) Ezher Şeyhi merhum Dr. Abdülhalim Mahmûd (öl. 1978) birbiriyle dostular. Merhum Ezher Şeyhi sık sık Ticânî tekkesini ziyaret eder, Muhammed el-Hâfız ve müritleri ile görüşürdü.

Soru: Ticânî tarikatı Afrika kıtasını tehdit eden misyonerlik faaliyetlerine nasıl karşı koymuştur?

Hâfız: Aslına bakarsanız Fransız ve İngiliz sömürgecileri her hangi bir Afrika ülkesine ayak bastıklarında ilk yaptıkları şey bir okul, bir hastane ve bir kilise yapımı olurdu. Bu kurumlar da sadece Hristiyanlara hizmet verirdi. Bu yüzden süreç onlardan yana işlerdi. Müslümanlar ilim tahsilinden, dini ve sıhhi hizmetlerden geri kalırdı. Buna binaen, Ticânîlerin ileri gelenleri misyon faaliyetlerine karşı koymak için yeni stratejiler geliştirmeye başladılar. Kur'an-ı Kerim mektepleri inşa ettiler. İçinde, elektrik olmadığı için, yakılan ateşlerin ışığında odun tahtalarına yazılmış Kur'an ayetleri ezberlenirdi. Öğrencilerden hastalanan olursa tedavisi nebevi tıbb yöntemleri ile yapılırdı. Ticânî tarikatı büyükleri böylece sömürgeciliğin bu iğrenç misyon faaliyetlerine karşı koyup sömürge düzenine galip gelmeyi bildirdi.

Soru: (Peki) sufileri sürekli olarak hedef alan tekfir kampanyalarına nasıl cevap verilmiştir?

Hâfız: Şeyh Muhammed el-Hâfız'ın sufileri zındıklık ve küfür ile itham edenlere reddiye olarak kaleme aldığı Redd akâzîbi'l-müfterin (İftira Atanların Yalanlarına Reddiye) adlı bir eseri vardır. Bize göre selefilere İslâm'ın öğretilerini bilmezler. Çünkü bu din hoşgörü ve itidal dinidir. Hiçbir zaman da tekfir dini olmamıştır. Hz. Peygamber'in (sav) döneminde mevcut selef-i salihin şimdiki selefilere tamamen farklıdır. Cenab-i Allah insanların kalplerine bakar, şekil ve yüzlerine değil. Dolayısıyla selefilere ve Müslüman Kardeşler'in bu kampanyalarını sonlandırmaları gerekiyor. Nitekim yaptıkları din ve dünya şeytanları olduklarının teyidinden başka bir şey değildir.

Soru: Radikal akımlar daima sufi türbelerini yıkmaya çalışmış...Onlara yanıtınız ne?

Hâfız: Onlar yıkmaya çalışıyor, biz de karşı koyuyoruz. Ne yazık ki aşırı korkaktırlar. Türbeleri ancak gece karanlığına sığınarak ve tarikat muhiplerinden kimseye görünmeden yıkabiliyorlar. Müritlerimize telkin ettiğimiz öğretilere göre, Hz. Peygamber (sav) mezarların açılmasını hatta kabrin üstünde oturmayı bile yasaklamıştır. Buna bakılırsa, selefiler ve radikalist topluluklara intisap etmiş olanlar İslâm'ın gerçek mesajını anlamamışlar. Dinin hakikikatini anlamış olsalardı böyle davranmazlardı.

Soru: Sufilerin hali hazırda DAİŞ ve Müslüman Kardeşler'e yönelik tavır ve tutumu nedir?

Hâfız: Doğrusu sufiler her iki gruba karşıdırlar. Zira her ikisi İslâm almenin tamamına kelimenin, tam anlamıyla, savaş açmışlardır. Yaptıklarıyla da İslâm dininin imajına zarar vermektedirler. Sufiler ise Peygamber ashabının, Allah hepsinden razı olsun, uğrunda canlarını feda ettiği bu dine savaş açan grupların varlığını reddederler. Bana sorarsan her iki topluluk yok olmaya mahkumdur. Daha fazla ayakta kalamayacaklardır.

Soru: Bazı müntespilerinin eliyle (Mısır) Ticânî tarikatında meydana gelen bölünmenin aslı astırı nedir?

Hâfız: Gerçek manada bir bölünmeden bahsedilemez. Bize intisap etmiş müritlerimizden biri isyan bayrağı çekerek kendini şeyhlik taslamak istedi. Böyle bir şey asla mümkün değil. Ticânî tarikatının kurucu piri (Ahmed et-Ticânî)'nin torunlarından olmadığı için Selahuddin Mahmud Ebû Tâlib denen bu zatın yeni bir alt kol ihdas etmesine asla müdahama edilmeyecektir. Kaldı ki bu zatın intisap ettiği bir şeyhi vardır.

Soru: Peki Tasavvuf Yüksek Meclisi niçin sufi türbelerin yıkımına müdahale etmiyor?

Hâfız: Tasavvuf Yüksek Meclisi sufileri hedef alan türbe yakıp yıkan suç kampanyalarına daima karşı koymuştur. Takdir edersiniz ki, ben Sufi Tarikatların Genel Şeyhi Dr. Abdülhadî el-Kasabî'den tasavvuf ehline yönelik gerçekleştirilen bu tür intikam kokan operasyonlara karşı konulması noktasında gerekenlerin yapılmasını istedim. Bu da ancak parlamentoyu türbelerin kiliseler gibi muamele görmesini sağlayacak, başka bir deyişle ile başına muhafızlar dikmek suretiyle kimsenin yaklaşmasına izin vermeyecek, bir yasa çıkarmaya davet ile mümkün olacaktır.